Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

דבר, 11.02.1938, page 15

איש התוך והתיווך

(תודה לרב)

א.

אכן מן הנמנע הוא לתאר כמו במא־מר מצומצם את מהותו, דרכו ופעלו של האיש, הסופר והמורה, אשר לו מוקדשות השורות הללו. כי מהותה של הרוח היוצרת6 הזאת היא מורכבת ורבת־שכבות ביותר — כדרך שהיא משתקפת בראי יצירותיו רבות־הצר־דים והמסועפות — ודרך חייו הבשלים היא דרך ארוכה ורבת יגיעה, עתידת מיפנות ופרשות־דרכים ואילו היינו באים ללוותו בדרך זו במלה מפרשת ומתארת לא היינו מספיקים לעשות כן אלא בכרך בעל משקל.

אני יודע ומכיר, איפוא, את צמצום התחומים ומתוך הכרה צנועה זו הריני מוותר מראש על כל נסיון של תיאור כללי. תחת המאלף רוצה אני לתת כאן מעין וידוי ותחת חיבור מדעי — שלי־מי־תודה. תודה לאדם גדול בעך יצי־רת חייו, שהשפיעה על יהדות אירופה המערבית והמרכזית, הקיצה גרדמים ושינתה ערבין וצורות ושקרני השפעתה עברו והגיעו מעל להתחומי עמו הוא וחדרו ביחוד לספירה של אנשי הרוח, שהלשון הגרמנית היא לשונם.

זה היה מפעל התווך והתיווך — התווך החי והתיווך החי. ואם תשאלו: מהו סודו של הכוח שאין דוגמתו, שהיה צפון בדברי מרטין בובר, הדברים אשר הוסיפו להשפיע בחגבם של אלה אשר אליהם שהגיעו? סוד הבשורה שבפי מארטין בובר ביסיכו אלה הוא בזה, שכל הדברים, שאדם זה השמיע או העלה על הניר באו מתוך התווך החי, כלומר לא מתוך אבסטרקציה, מתוך הנחה, או תכנית או עיקר (דוגמה) — אלא מתוך המ־ציאות של החיים, שחי בהם ברוח ובמציאות השעה ואף תבלית דבריו לא היתה התחייבות כלשהי ברוח תורה ידועה הכלולה באחד הספרים, או ברוח תכנית מפלגה, או הנחות כלשהן. התכ־לית היתה אוניברסלית בהרבה: היא היתה והנה מכוונת גם כיום בכיוון „התחדשתו של האדם כולו".

ובובר מתכוון תמיד לאדם כולו ול־אנושיות כולה גם במקרים, שבהם הוא מייחד את הדיבור על עם ישראל בלבד.

ב.

בדברו אל האדם הישראלי של דור־נו, הריהו מדבר אל כל הנברא בצלם, כי: „האדם הישראלי עתה הוא האדם העזוב ביותר בפנימיותו על פני תבל רבה. המתיחויות של הדור בחרו להן את „הנקודה" הזאת ככלי־מבחן לכו־חותיהן. רוצות היו להיוכח, אם האדם מסוגל עדיין לעמוד בפניהן ואת היחו־די בן דורנו בחרו להן כיצור לנסיון. היעמוד הכלי? היגופץ לרסיסים? באמ־צעות הבחינה של הגורל הישראלי רו־צות הן להיודע, מה עמידתו של האדם כאשר הוא אדם. הן עושות נסיונות ביהודי ומעמידות אותו במבחן. והי־הודי, העומד הוא בנסיון?... משהו קרה: תחת היצור האחד, שמתיחויות זמננו ודורנו בחרו אותו להן למשחק, הופיעו פתאום שנים, האחד — מתי־פורר והאחר — לא־יגוצח. האחר, המ־איר באור של בצה המזהירה באור הזר־חן והאחר הקורן אור במזל אוריון. אבל היצור האחרון מוכן לערוב לו לרא־שון. והוא אומר: אני הוא ולא אחר. הוא גוהר עליו ומכסהו ומתייסר ביסו־ריו. והיה בהגיע נסיונכן זה, אתן המ־תיחויות של הדור, לקצן, לא יהיו עוד לפניכם שנים אלא אחד ויחיד: „המנ־צח".

ממעמקי שעת היסורים — זה היה בגרמניה, בסתיו, שנת 1933 — השי־מיע בובר את דבריו אלה באזני יהודי גרמניה השחים לעפר.

ג.

לפני שלושים שנה ומעלה הכניס בובר לתוך „שיחת היום" האירופית — ודרך הצנור האצילי של לשונו המ־טוהרת — את הבשורה על הדביקות באלהים של יהדות אירופה המזרחית, של חוג החסידות הנלהב. ב„ספרי הח־סידות" סיפר, בצורה ההודרת של המ־של והאגדה, על פגישות האדם עם האלהים בתוך העולם הזה. והי־עיקר הוא כאן: „בתוך העולם הזה". כי זהו החדש והמהפכני שבתורת חסי־דות, שגילתה את „הניצוץ האלהי" בכל יצירה ובכל דומם וקראה לשיחרורו והעלאתו של ניצוץ זה מכבלי החומר על ידי מעשים טובים והחזרתו למקור האלהי אשר ממנו חוצב.

מתוך כך הובעה הדרישה לפנות אל העולם, לשותפות החיים של בני האדם ולהגשמתה של מציאות כל המציאויות (האלהים) בתוך בני האדם. אחדי הצו־רת המעולפה של הסיפור באה צורה בלתי אמצעית יותר, הצורה הפילוסו־פית והתיאולוגית, „הנאומים על היהו־דות", „דניאל", „אני ואתה", „שעת ההברה", „התאבקות על ישראל", „ויכוח", ו„השאלה אל היחיד", שמות הכתבים האלה — ולא מניתי אלא קצתם — דיים כדי להעמידנו על גודל היקפם של הענינים.

וצד אחד שוה לכל חיבוריו: הם מו־רים, תשכם והורה את תורת המשכתה של התפיסה היסודית החסידית, וביתר דיוק, התפיסה היסודית שהיא יהודית במהותה ועיקרה והיא: שההלכה והמעשה הך הוא, שאין להם קיום זה בלא זה. וזהי מחאתו נגד רוחה המש־חתה והבלתי פעילה של אירופה עתה. זוהי שליחות ישראל המחודשת אל עמי תבל. זוהי האנטיתיזה לסאראן קירקג־גארד, הוגה הדעות הנוצרי העקבי ביותר של המערב עתה.

זוהי השיחה הנצחית בין הכנסיה ובית הכנסת — שמזמן לזמן מתגברת עליה צעקנות השווקים של עושי הפו־ליטיקה, בין שהם חסידי האמנציפציה או מתנגדיה. בובר הוא המחדש שיחה זו בעוז ומקדש את שם ממשותו של ישראל בקרב אנשי הנצרות ועבודת האי־לילים.

„לא ייתכן, שהיחס של היצור האי־נושי אל האלהים מתהוה מתוך סילוק העולם כולו; היחיד מוכרח איפוא, לק־חת עמו את עולמו... לתוך תפלת חייו — וללא מחיקת סאה כלשהי".

כאן מעמיד בובר — כנגד ה„לאו" שהתיאולוגיה הנוצרית אומרת לו ל„עולם", — „הן" מקיף וכולל, „הן" המחייב למעשים. קדושת המעשים? היא לא היא: כי לא המעשים מצדיקים כאן (גם לא „ההצדקה" היא כאן עי־קר) הכוונה היא המכרעת לבסוף; הכוו־נה הפנימית כלפי האלהים, כלפי הזו־לת, הציבור והעולם.

בובר תופס את העולם מתוך „התווך החי" של הסופיות, מתוך האדם החי (ולא מתוך איזו שיטה שהיא), מעמידה בתביעה אי־פריורי. בבן־האדם הריהו רואה ומחזר ורואה את השותף ליצירת העולם — דרך הדיאלוג — עם האל־הים, הלא הוא ה„אתה" הנצחי של כל דבר אנוש. וכך נעשתה יצירתו, שב־ראשיתה היה תיווך — מלבד הנבסים הרוחניים הנשכחים של החסידות הע־ביר בובר מכלי ישן לכלי חדש ומפו־אר גם נכסי רוח סיניים, פיניים, הו־דיים — ליצירת התווך, ליצירת החי ביום־ההווה, שהורתה את הדרך לתווך הנצחי ורב החיות של העולם.

ד.

והאיש, אשר לו מוקטרים־מוגשים שלמי תודה אלה היה בעצמו, — במ־סיבות הזמן — לתווך חי כזה, תווך ומרכז, אשר סביב לו עטרו עיגולים עיגולים, שקטריהם הגיעו למרחקים. יחידות של זמננו רואה את מורה באי־דם המסמל לה את התווך החי. הוא, הציוני והסוציאליסטי הדתי, הוא גם בשביל אלה, הנמצאים במחנות האח־רים של היהדות החדישה, כוח דוחף הוא להם.

והאם אין כמעט משום „עקביות" הגיונית בעובדה, שבגורלו של איש התווך עלה להגשים את מפעל הרגום התנ"ך לגרמנית ולמסור בקנקן מפואר את העדות הנצחית של הדיאלוג בין האלהים והאדם. מפעל זה שהתחיל בו יחד עם ידידו פראנץ רוזנצויג, שמת באבו, הולך ומתקרב להשלמתו. ספר „משלי" הופיע בשבועות האלה בברך ט"ו מעשרים ברבי התרגום הענ־קי.

מפעל תרגום זה של בובר — אשר מזמן בבר יצאו לו מיניטין והוא מדבר בעדו — בלי ספק היה בו משום העפלה נועזה ביותר. הוא הוציא את התנ"ך — הידוע למתחנך על ברכי התרבות הגרמנית מימי ילדותו בלשונו האהו־בה־עפיצה של לותר, לשון פיתוחי העץ מתוך האוירה המוכרה יפה, המ־בורתית כמעט, של לותר ופרש עליו את כפת הרקיע של המזרח אשר תחתיו נכתב לפנים ויעבעיר על פניו את רוחות המדבר. לשם כך דרושה היתה העזת של אמן, הבאה מתוך אמונה גדולה ועמוקה. יש שהשוו את תרגום התנ"ך של בובר עם תרגומי סופוקלאס להגל־דארלין, תרגומי שאקספיר לשלגל, ותרגומי דאנטא לסטאפאן גיאורגי. השוואות אלו הן נכונות, במדה שה־כוונה היא לערך ברקיימא, שבא לעו־לם עם תרגומים בחסד אלה, אשר חוכיחו שגם דבר שאינו ברביצוע מב־חינה תיאוריטית מתגשם במקרה אחד מני אלף: יצירה שירתית בת לשון זרה נולדת לידה חדשה בלשון יוצרה מתרגמה. אבל מחוץ לצד־שווה זה הרי שונה תרגומו של בובר ונבדל מהתרגו־מים האמורים, כשם שהיצירה המתורגמ־מת שונה ונבדלת מן האחרות, הלא היא היצירה הנבדלת ב„הא הידיעה" — יצירת היצירות בספרות העולם. ופלא תרגומו של לותר מתקופת „הריפורמציה" הגרמנית היה גדול מדי בשביל בני האדם שומעי גרמנית והוא השביח, משום כך, את האידיום הקשה של המדבר — זה הצליל הראשוני של המלה התנ"בית. עם כל גדלה של אמ־נות־הלשון הגרמנית שבתרגום החדש הרי עיקר תפקידה היה, ללא ספק, לעורר לתחיה את ה„ריתמוס" וה־„מאלום" שבמקור העברי, לגאול מחד־צובות הלשון הזרה את „הרצון־להישמע" של דיבור־שירה זה ול־שחרורו מכל הקליפות התאולוגיות־ספרותיות שהעלה במשך הדורות.

ה.

כמה ספרים מבארים ומפרשים באו אחרי מפעל התרגום האדיר הזה. „די שריפט אונד איהרע פערדויטשונג" (בצותא עם רוזנצויג) והחקירות לדברי ימי התהוותה של המשיחיות בשם „קעניגטום גאטטעס" (מלכות שדי). אבל בשנים האחרונות הופיע יותר ויותר בדמות הסופר־המורה, שמסר לתלמידיו ולקהל שומעיו בלשון הדיבור החי את הישן באור ראיה חדשה.

לאחר שבובר נאלץ לעזוב את הק־תדרה שלו להוראת מדעי הדת באוני־ברסיטה של פראנקפורט התחיל להרצות ב„מוסד למדעי היהדות" בברלין, ובו־אזני ראשי „אינודי הנוער". ורוקא בש־נים הללו, שבהן הכבידה יד הגורל על ישראל בשבי גרמניה — נפתחו בלב האיש הזה ובמוחו מקורות זבים של תורת חיים.

ועכשיו — עכשיו מחבה לו לבוב־בר האוניברסיטה העברית.

שלום בן־תורין